

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Doktori Iskola

Varga Ferenc

Historikus kúrthangzás és interpretációs lehetőségek a
kortárs előadóművészetben

Tézis

Témavezető

Dr. habil. Farkas István Péter

egyetemi tanár

2023.

TÉZIS

A kutatás előzményei

Zeneművészeti tanulmányaim során lehetőségem nyílt behatóan megismerkedni a magyar és az osztrák zenei képzés egyedi szakmai jellegzetességeivel. Professzionális zenészként hazai és külföldi zenekarok tagjaként alkalmazom azt a tudást, amit a modern ventilkürt, bécsi kürt és natúrkürt játék elsajátításakor szereztem. A különböző típusú hangszerek eltérő karakterisztikája és hangzása a mai napig lenyűgöz, különös tekintettel a billentyű nélküli natúrkürt esetében. Dolgozatom témájának megválasztásában tehát jelentős szerepet játszott a natúrkürt játékhoz köthető személyes rajongásom. A hazai oktatás élen jár kürtoktatás terén a világszínvonalú zenei elit képzésében, ezt mi sem bizonyítja jobban annál, hogy Európa vezető zenekarainak élén magyarok zenészek állnak.

A hazai oktatás tekintetében azt tapasztaltam, hogy nagyon kevés irodalmi anyaggal és hasonlóan kevés tapasztalattal rendelkezünk a historikus interpretációs technikák elsajátítása kapcsán. A jól felépített művek többsége francia, angol és német nyelven elérhető. A kortárs előadói tapasztalat pedig azt mutatja, hogy igény van ezekre a tudásanyagokra, tehát szükséges a témával érdemben foglalkozni.

Kutatásom téziseként a historikus kúrthangzás művészi kifejező aspektusainak vizsgálatát tűztem ki célul a kortárs előadóművészet gyakorlatában. Feltételezésem szerint megfigyelhető egy olyan tendencia a kúrthangzás fejlődése kapcsán, ami a hangszer korai hangzásvilágának beszűkülésével járt. A régizenének olyan erőteljes kifejezőeszközei vannak, melyek különleges hangzásviláguk által a modern előadóművészet kontextusában is megállhatják helyüket. A korábbi korokra jellemző hangzásvilág és előadói szokások merőben eltérhettek a kortárs hangzásigényektől, ezért sokáig kizárólag a historikus együttesek előadásában hallhattuk azt. Mára számos hazai és külföldi modern szimfonikus zenekar mutat nyitottságot saját hangzásvilágának gazdagítására a barokk, klasszikus, romantikus zene autentikus felidézése által.

A kutatás módszerei és eredményei

A tudományos irodalom feldolgozása során Herbert és Wallace (1997): *Brass Instruments* és Baines (1993): *Brass Instruments Their History and Development* című művei nyújtottak segítséget. Azok az interpretációs szokások váltak kutatásom kiindulópontjává, amelyek XVII. és XVIII. század gyakorlataként meghatározták a natúrürt játék alapvető szabályait és közvetett módon a későbbi modern hangszerek hangzását. A művek tartalma alapján világossá vált számomra, hogy a legalapvetőbb terminológiai kérdések tisztázása és a témám szempontjából releváns hangszerek fejlődésének feltárása szükséges. Dolgozatom első részében a hangszer fejlődésével és az előadói gyakorlathoz köthető hangzásvilág változásával foglalkozom.

Az előadói technikák teljes megismerése érdekében az adott művészettörténeti korok képzőművészeti alkotásait vizsgáltam. A barokk és klasszikus korok közkedvelt témája volt a zene, hangszerek és az azokat megszólaltató zenészek, ezért a műalkotások elemzése elengedhetetlen összetevője a kutatásnak. A fennmaradt metódusok elemzése által kaptam válaszokat a kor előadói szokásainak és hangzásvilágának kérdéseire. Raoulx, Roeser, Hampl és Punto, Domnich, Duvernoy, Vandenbrock és Strauss leírásai alaplűnek tekinthetők a natúr hangszer hiteles megszólaltatását illetően. Diderot és d'Alembert: *Encyclopédie* (1751) című műve pedig a régi vadász dallamok elemzése tekintetében nyújtottak segítséget dolgozatom elkészítésében. A vadászatok gyakorlatából eredően a kottapéldák, metódusok és képzőművészeti alkotások egy olyan játékmód rajzolódott ki, ami még a historikus mozgalmak előadói gyakorlatában is meglepő hangzásvilágot teremthet. A természetes felhangrendszerek kiterjedt vizsgálata, használatának újrértelmezése válhat szükségessé a modern előadó számára. Kutatásom fényében érdemes fontolóra venni azoknak a felhangoknak a használatát is, amiket az utóbbi másfél évszázad gyakorlata elutasított a klasszikus összhangzattan dominanciája mentén.

Megkerülhetetlen és kiterjedt része volt a kutatásnak a Hampl féle kéztechnika és a hozzá kapcsolódó hangképzési problémakör tárgyalása. Bizonyos zenei szemelvények bemutatása által különböző, a klasszikus natúrürt játék során tapasztalható karakterek, hangszínek és problémakörök kerülnek megvitatásra. A kutatási eredmények fényében kitérek olyan klasszikus, koraromantikus és a XX.

századi zeneművekre, amelyek esetén indokolt lehet a tradíciók és a rutinszerű interpretáció újraértelmezése.

Az utóbbi két évszázad során lényeges változások történtek a kürt felépítését és használatát illetően, amelyek kihatással voltak az előadói szokásokra és idővel egyre nagyobb engedékenységet mutattak a már korábban kialakult hangzásigényt illetően. A folyamat nem csupán a zenészek korabeli leírásaiban figyelhető meg, bizonyos zeneszerzők a régi és új kürt hangzás egyidejű, kevert alkalmazása által kombinálták a natúrkürt hangzásvilágát a ventilkürt kromatikus képességeivel. A különleges hangzás iránti igény megfogalmazásában jelentős szerepet töltött be Richard Wagner a Wagner tuba alkalmazása által. Míg a Bécsi Filharmonikusok ragaszkodtak a kürt tradicionális hangzásához, addig a világ egy újszerű, kiegyenlített hangzás felé vette az irányt a modern Kruspe ventilkürtök használata által. A zeneirodalom és a korabeli leírások tanúbizonysága szerint a szakma következetesen a kürt korai változatainak limitált lehetőségeiből fakadó előadói nehézségek kiküszöbölésével volt elfoglalva. A régi hangzásvilág megtartása pedig egyre kevésbé tűnt fontosnak. A kutatás rámutat az utóbbi közel másfél évszázad során kialakult „steril” kúrthangzás és a megszokottól eltérő, archaizáló hangzásminták alkalmazásának kontrasztos lehetőségeire.

A natúrkürt különböző alaphangolásainak árnyalt színezete kísérleti úton került megerősítésre, informatív adatokkal, a natúrkürt hangjának spektrumanalízise által. A kürt hangszíneinek imitatív alkalmazásáról pedig Audsley (1925) művéből tájékozódhattam.

Kutatásom számomra is meglepő eredményeképpen azt tapasztaltam, hogy a XX. századi historikus mozgalmakkal párhuzamosan több előadó és szerző vállalt aktív szerepet a natúrkürt játék népszerűsítésében, akik a XX. századi zene kontextusába helyezték a historikus zene gyakorlatát: legyen szó a historikus hangszerek megismertetéséről, vagy a modern hangszerek historikus előadói technikával történő megszólaltatásáról. Közel 40 darab, a kortárs zenei gyakorlat számára ismeretlen historikus technikákat alkalmazó mű interpretációs módszereit és natúrkürt specifikus zenei effektusait vizsgáltam.